






فصلنامه خانواده‌درمانی کاربردی

## تدوین مدل ساختاری ارتباط گرایش به سوء مصرف با الگوهای رابطه والد فرزند با میانجی‌گری مهارت‌های ارتباطی

دانشجوی دکتری گروه روانشناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران  
دانشیار گروه روانشناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران  
دانشیار گروه روانشناسی، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران

الهام زارع‌نژاد اشکذری   
فریبرز باقری   
جواد خلعتبری 

دریافت: ۹۹/۰۴/۲۲ پذیرش: ۹۹/۰۶/۲۶ ایمیل نویسنده مسئول: F.Bagheri@srbiau.ac.ir

فصلنامه علمی  
خانواده‌درمانی کاربردی

شاپا (الکترونیکی) ۲۷۱۷-۲۴۳۰  
<http://Aftj.ir>  
دوره ۱ | شماره ۲ | صص ۱۶۱-۱۴۱  
تابستان ۱۳۹۹

نوع مقاله: پژوهشی

### چکیده

**هدف:** پژوهش حاضر، تدوین مدل ساختاری ارتباط گرایش به سوء مصرف مواد مخدر با الگوهای تعامل والد-فرزند با میانجی‌گری مهارت‌های ارتباطی دانشجویان بوده است. **روش پژوهش:** روش پژوهش، از نوع معادلات ساختاری بود. جامعه آماری، شامل کلیه دانشجویان دانشگاه‌های شهر تهران بود. از بین ایشان تعداد ۶۰۰ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای انتخاب شدند. ابزار اندازه‌گیری پژوهش شامل پرسشنامه الگوی روابط والد و فرزند باقری و غفاری (۱۳۹۲)، مقیاس آمادگی به اعتیاد زرگر (۱۳۸۵) و مهارت‌های ارتباطی کویین‌دام (۲۰۰۴) بود. داده‌های آماری علاوه بر توصیف آماری، به کمک ماتریس همبستگی و مدل‌سازی ساختاری PLS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. **یافته‌ها:** نتایج نشان داد متغیرهای درون‌زای آمادگی اعتیاد و مهارت ارتباطی، قابلیت پیش‌بینی قوی مدل را دارد و مدل از برازش مناسب برخوردار است؛ کنترل‌مداری پدر بر مهارت ارتباطی دانشجویان مورد مطالعه اثرگذار است. اما تأثیر آن بر گرایش به سوء مصرف مواد رد می‌شود. امنیت‌مداری مادر بر آمادگی اعتیاد دانشجویان مؤثر است ( $\beta=0/89, P<0/001$ ) و مهارت ارتباطی بر آمادگی اعتیاد دانشجویان به صورت منفی و معکوس مؤثر می‌باشد ( $\beta=-0/32, P<0/001$ ). **نتیجه‌گیری:** از این رو، می‌توان نتیجه گرفت مدل ساختاری ارتباط گرایش به سوء مصرف با الگوهای رابطه والد فرزند با میانجی‌گری مهارت‌های ارتباطی از برازش مطلوبی برخوردار است.

**کلیدواژه‌ها:** مدل ساختاری، گرایش به سوء مصرف مواد، مهارت‌های ارتباطی، روابط والد/فرزند

به این مقاله به شکل زیر استناد کنید:

درون متن:

(زارع‌نژاد اشکذری، باقری و خلعتبری، ۱۳۹۹)

### در فهرست منابع:

زارع‌نژاد اشکذری، الهام، باقری، فریبرز، و خلعتبری، جواد. (۱۳۹۹). تدوین مدل ساختاری ارتباط گرایش به سوء مصرف با الگوهای رابطه والد فرزند با میانجی‌گری مهارت‌های ارتباطی. فصلنامه خانواده‌درمانی کاربردی، (۲۱): ۱۶۱-۱۴۱.

## مقدمه

یکی از مشکلات عمده جهان امروز، گرایش به سوءمصرف است و پیامدهای ناخوشایند آن، از ناگوارترین آسیب‌های اجتماعی به شمار می‌آید. سوء مصرف مواد مخدر، تبدیل به یکی از مهم‌ترین نگرانی‌های بهداشت عمومی شده که بر چندین نسل در خانواده‌ها تأثیر گذاشته، از رابطه والد-فرزندی تأثیر می‌پذیرد (روث‌فورد و مایز، ۲۰۱۷) و تعداد روزافزونی از جوانان را درگیر خود ساخته است (هدن و همکاران، ۲۰۱۵). بر اساس گزارش جهانی دفتر اعتیاد و جرایم سازمان ملل (۲۰۱۵)، از هر ۲۰ نفر، یک نفر در سنین جوانی مبتلا به سوءمصرف هستند. دانشجویان در زمینه گرایش به مواد مخدر، جزو گروه‌های پرخطر محسوب می‌گردند (قاضی نژاد و ساوالان‌پور، ۱۳۸۸). استفاده از مواد مخدر در میان دانشجویان پیامدهای و عواقب جدی دربردارد که برخی از این پیامدها عبارت‌اند از: مطرود گردیدن، ایجاد نسل معتاد، کاهش ارتباط با افراد عادی و افزایش ارتباط با معتادان و فروشندگان مواد. گستره پیامدهای منفی گرایش و وابستگی به سوء مصرف مواد مخدر در جامعه باعث می‌شود که پرداختن به این موضوع و شناسایی عوامل مرتبط با آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار باشد (ستوده، ۱۳۸۰).

شناسایی علل گرایش جوانان به سوءمصرف، یکی از مهم‌ترین راهکارهای پیشنهادی توسط مطالعات جهانی است. یکی از علل واضح و تأثیرگذار در زمینه علل اعتیاد، مسایل عاطفی و خانوادگی است (دلاور، رضایی و علیزاده، ۱۳۸۸). هزار جریبی و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهش خود نشان دادند افرادی که با والدین خود رابطه ضعیفی دارند، بیشتر به‌سوی دوستان و همسالان گرایش داشته و ۷۵ درصد آن‌ها با دوستان خلاف کار معاشرت دارند. شاروئن-وونگساک و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که هر چه میزان آگاه‌سازی و مدیریت رفتارهای نوجوان توسط والدین کم‌تر باشد، احتمال بیشتری برای گرایش نوجوان به سوءمصرف مواد مخدر وجود دارد.

نظریه الگوی روابط والد-فرزند که بر مبنای هستی‌شناسی و انسان‌شناسی اسلامی توسط باقری (۱۳۹۲) تدوین یافت، به کیفیت‌های مختلف روابط حاکم بین والدین و فرزندان اشاره دارد که بر شکل‌گیری کارکردهای روانی و ویژگی‌های شخصیتی کودک تأثیرگذار بوده و فراتر از روش‌های فرزندپروری است. نتایج تحقیقات محمدی (۱۳۹۵) و وجودی و همکاران (۱۳۹۳) نشان دادند، الگوهای رابطه والد-فرزندی قادر به پیش‌بینی استعداد و گرایش فرزندان به سوءمصرف مواد مخدر است. از بین الگوهای ارتباطی، الگوی تعادلی به‌طور معکوس و سبک امنیت‌مدار و آزادی-مدار به‌طور مستقیم قادر به پیش‌بینی تغییرات آمادگی به مصرف مواد هستند. درواقع، والدین به‌عنوان افراد تأثیرگذار در زندگی فرزندان می‌توانند از طریق به‌کارگیری ارتباطاتی اثربخش با وی برای قرار گرفتن در مسیر صحیح به او کمک کنند و از طریق تسهیل نیازهای عاطفی فرزندان رفتارهای وابسته به سلامت آن‌ها را بهبود بخشند (حسین‌خانزاده و همکاران، ۱۳۹۲).

از سوی دیگر، چگونگی روابط میان اعضای خانواده و کیفیت ارتباط والدین با فرزندان در شکل-گیری شخصیت و رشد اجتماعی، عاطفی و عقلانی فرزندان نقش و اهمیت فراوانی دارد (نوابخش و فتحی، ۱۳۹۰). ایجاد و حفظ روابط بین والدین و فرزندان زمینه‌ساز ارتباط قوی بین والدین و کودک بوده و به‌طور قابل توجهی به درک و پذیرش متقابل بین آن‌ها و گسترش روابط مسالمت-آمیز اجتماعی در آینده کمک می‌کند (پوپو و ایلسانمی، ۲۰۱۵). رابطه محبت‌آمیز و مبتنی بر حمایت روانی بین والدین و فرزندان، نقش مهمی در عملکرد او دارد و از این طریق فرزندان چیزهایی درباره محیط اطراف خود فرامی‌گیرند. اگر والدین نسبت به علایم وی حساس نباشند، آن‌ها را حمایت نکنند، باعث ایجاد حس ناامنی در آن‌ها می‌گردند و در نتیجه در دوران جوانی در ارتباط مؤثر با دیگران مشکلاتی خواهد داشت. طرد نوجوان از سوی والدین، بر ادراک او از خود و دیگران تأثیر گذاشته و مانع برقراری یک رابطه مؤثر با دیگران می‌گردد (حشمتی و همکاران، ۲۰۱۲). تودورویک، متجویک و سیمیک (۲۰۱۲) در پژوهشی باهدف تعیین تأثیر الگوهای رابطه والد-فرزندی بر یادگیری، رضایت از زندگی و مهارت‌های ارتباطی دانشجویان به این نتیجه دست یافتند که اعمال شیوه‌های متعادل در این زمینه توسط والدین می‌تواند با رضایت کلی از زندگی خانوادگی، مهارت‌های ارتباطی و یادگیری ارتباط مستقیم و معناداری داشته باشد.

از این رو می‌توان گفت، الگوهای رابطه والد-فرزندی می‌تواند بر شکل‌گیری و غنای مهارت‌های ارتباطی، تقویت مهارت نه گفتن و در نتیجه، برون‌رفت از آسیب‌های اجتماعی چون بزهکاری، اعتیاد، خودکشی و ... نقش مؤثری داشته باشد (اسموک‌والوا، ۲۰۱۶). زمانی که والدین در یک محیط امن، حمایت و محبت خود را به فرزندشان ابراز می‌کنند، می‌توانند به خودرهبی و رشد فرزندان خود کمک کنند (ماسن و همکاران، ترجمه یاسایی، ۱۳۹۰). این در حالی است که نوجوانان متعلق به خانواده‌هایی که از روش‌های کنترل‌مدار استفاده می‌کنند، به‌طورکلی از مهارت‌های اجتماعی کم‌تری برخوردار هستند و تنها فرزندان خانواده‌های صمیمی و حمایت-کننده، ارتباط بیشتری با همسالان خود دارند (یوسفی، ۱۳۸۶)، در تصمیم‌گیری‌ها از آن‌ها نظرخواهی می‌شود و به نظراتشان احترام می‌گذارند. در نتیجه به‌هنگام گفت‌وگو، می‌تواند هیجانات و عواطف خود را کنترل و به‌درستی ابراز کند. چنین فردی از مهارت‌های ارتباطی بالایی برخوردار بوده و می‌تواند با دیگران به‌درستی ارتباط برقرار کند. نتایج پژوهش گاتمن و همکاران (۲۰۱۸) نشان داد اعمال روش‌های ارتباطی نادرست مبنی بر سخت‌گیری، محدودسازی و یا غفلت و آزادی بیش از حد می‌تواند بر مهارت‌های ارتباطی کودکان اثر منفی به جای بگذارد. همچنین ساموخالوا (۲۰۱۶) در پژوهش خود نشان داد حمایت زیاد، ابراز بیش از حد عواطف، اعمال محرومیت‌های بیش از حد، عدم اعتماد به نفس کافی در توانایی‌های تربیت فرزند، ترس از دست دادن فرزند و تشویق به ناسازگاری با والد دیگر از سوی مادر و اشتباهات پدرانه همچون، حمایت بیش از حد، قوانین نامناسب، اولویت صفات مردانه در دوران کودکی مانع از ایجاد روابط

سازنده و بازتاب دهنده در کودکان می‌شود. چنین اشتباهاتی اشکال رفتاری غیر سازنده را در شرایط ارتباطی (تجاوز، رفتار اعتراضی، خجالت و سازگاری) تعیین کند. با توجه به افزایش روزافزون شمار معتادان و مسأله اعتیاد در کشور به‌عنوان یک بحران ملی، پایین آمدن میانگین سن سوءمصرف و افزایش گرایش جوانان و نوجوانان به سوءمصرف مواد صنعتی و جدید، از این رو، توجه به عوامل زمینه‌ساز و پیشگیرانه جهت کاهش و تغییر جهت روند رشد آسیب‌های اجتماعی امری ضروری است. همان‌طور که اشاره شد، الگوهای رابطه والد-فرزندی و مهارت‌های ارتباطی، متغیرهایی هستند که پژوهش‌های مختلف به ارتباط آن‌ها با گرایش به سوءمصرف تأکید کرده‌اند. از این‌رو، در تدوین مدل ساختاری این پژوهش موردتوجه قرار گرفته است. در نتیجه، پژوهش حاضر درصدد پاسخ‌گویی به این پرسش است:

۱. آیا مدل ساختاری پیش‌بینی گرایش به سوءمصرف بر اساس الگوهای رابطه والد-فرزندی با میانجی‌گری مهارت‌های ارتباطی در دانشجویان دانشگاه‌های شهر تهران از برازش مطلوبی برخوردار است؟

## روش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی، همبستگی و از نوع مدل‌یابی معادلات ساختاری بود. جامعه آماری این پژوهش، شامل کلیه دانشجویان ۱۸-۳۵ ساله مشغول به تحصیل در رشته‌های فنی مهندسی، داروسازی، پزشکی و علوم پایه در دانشگاه‌های سطح شهر تهران وابسته به وزارت علوم و تحقیقات و فن‌آوری بود. روش نمونه‌گیری در پژوهش حاضر به صورت تصادفی چندمرحله‌ای بود. بدین صورت که حجم نمونه با توجه به تعداد متغیرها و مؤلفه‌های آنها که ۱۲ عدد هست، برابر ۴۸۰ تا ۶۰۰ نفر انتخاب شدند (خلعتبری، ۱۳۹۵). همچنین، به منظور حذف پرسشنامه‌های ناقص و در نتیجه مشابه کردن نتایج، تعداد بیشتری پرسشنامه توزیع شد تا خطاهای اندازه‌گیری احتمالی رفع گردد.

## ابزار پژوهش

۱. پرسشنامه الگوی رابطه والد-فرزند پاروف. پرسشنامه الگوی رابطه والد-فرزند نخستین بار با تعداد ۱۶۰ پرسش توسط پاروف، به‌منظور سنجش تأثیر روابط بین والدین و فرزندان بر فرزندان ساخته شد و متمرکز بر ادراک فرزندان از نحوه ارتباطشان با والدین و تأثیر آن بر زندگی فردی آن‌ها بود. پس از آن، باقری و غفاری (۱۳۹۲) در پی بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی (روایی و پایایی) و مدل نظری الگوی ارتباط والد-فرزند در افراد ۱۵ تا ۳۰ ساله شهر تهران، با کمک روش تحلیل عاملی تعداد ۸۰ پرسش از فرم اصلی که دارای بار عاملی مطلوبی بودند، انتخاب کردند. به کمک این پرسشنامه دو سبک اصلی در ارتباط والد-کودک (امنیت‌مدار و آزادی‌مدار) و هریک در ۴ خرده‌مقیاس اندازه‌گیری صورت می‌گیرد (باقری و غفاری، ۱۳۹۲). این ابزار یک

مقیاس پنج درجه‌ای لیکرتی را به کار می‌برد که نمره «۵»، به منزله اصلاً موافق نیستم و نمره «۱»، به منزله کاملاً موافقم، می‌باشد. نمرات تمامی پرسش‌ها با یکدیگر جمع و نمره نهایی آزمودنی مشخص می‌گردد. پایایی مقیاس در پژوهش باقری و غفاری (۱۳۹۲) به کمک ضریب آلفای کرونباخ برای کل مقیاس (۱۶۰ سوالی) ۰/۹۶۱ به دست آمد. همچنین پایایی فرم ۸۰ سؤالی در همان پژوهش ۶۶/۰ محاسبه گردید. همچنین روایی هر دو فرم پرسشنامه از روایی کافی برخوردار بودند.

**۲. مقیاس آمادگی به سوء مصرف مواد مخدر زرگر.** این مقیاس که آمادگی به سوء مصرف مواد مخدر را با توجه به شرایط روانی و اجتماعی جامعه ایرانی مورد سنجش قرار می‌دهد، نخستین بار توسط زرگر (۱۳۸۵) ساخته شد که دارای ۳۶ گویه و ۵ داده دروغ‌سنج است (اصغری، قاسمی‌جوبنه و قاری، ۱۳۹۳). این ابزار در یک مقیاس لیکرتی از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم، نمره‌گذاری می‌شود. نمرات تمامی پرسش‌ها با یکدیگر جمع و نمره نهایی آزمودنی مشخص می‌گردد. در پژوهش زرگر و همکاران (۱۳۸۷) روایی این مقیاس به شیوه روایی ملاکی و روایی سازه معتبر گزارش شد. همچنین پایایی آن در طی یک بررسی به شیوه ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۷ برآورد شد (حاج حسنی و همکاران، ۱۳۹۱). در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ این مقیاس به میزان ۹۱/۰ به دست آمد.

**۳. مقیاس مهارت‌های ارتباطی کوئین‌دام.** این مقیاس که یک ابزار خودسنجی است، توسط کوئین‌دام (۲۰۰۴) و با هدف سنجش مهارت‌های ارتباطی در بین بزرگسالان ساخته شد. نسخه ۲۴ عبارتی این مقیاس، شامل مهارت‌های ارتباطی فرعی از جمله، مهارت گوش دادن، توانایی دریافت و ارسال پیام، بینش نسبت به فرآیند ارتباط، کنترل عاطفی و ارتباط توأم با قاطعیت است. این ابزار در یک مقیاس لیکرتی از ۱ (هرگز) تا ۵ (همیشه)، نمره‌گذاری می‌شود. نمرات تمامی عبارات با یکدیگر جمع و نمره نهایی آزمودنی مشخص می‌گردد که مبین مهارت‌های ارتباطی آزمودنی است. دامنه نمره محتمل برای هر فرد بین ۳۴ تا ۱۷۰ خواهد بود. برخی از عبارات به دلیل ماهیت و محتوای آن‌ها، در محاسبه نمره به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. برای هر پاسخ‌گو در هر یک از خرده مهارت‌های مذکور، نمره جداگانه‌ای محاسبه می‌شود و حاصل جمع نمرات هر فرد در مجموع ۳۴ گویه نیز، مبین نمره کل مهارت‌های ارتباطی آزمودنی می‌باشد (نوروزی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۳). حسین‌چاری و همکاران (۱۳۸۵) نیز در پژوهشی با هدف بررسی روایی سازه‌ای آزمون مهارت‌های ارتباطی و نیز ساختار عوامل مهارت‌های ارتباطی، با استفاده از شیوه آماری تحلیل عاملی از نوع تاییدی و به روش مؤلفه‌ای اصلی، مقدار عددی شاخص KMO را برابر ۰/۷۱ گزارش کردند. پایایی پرسشنامه مذکور در پژوهش نوروزی‌نیا و همکاران (۱۳۹۳) به کمک ضریب کرونباخ، ۶۶/۰ گزارش شده است.

**شیوه اجرا.** مدل ارائه شده بر اساس مطالعه ادبیات و پیشینه پژوهشی در ارتباط با موضوع پژوهش و توسط پژوهشگر تدوین شد. این مدل بر این اساس طراحی گردید که سازه‌های گرایش به سوءمصرف با الگوهای رابطه والد-فرزند از طریق تأثیر بر مهارت‌های ارتباطی تبیین شد. محقق بعد از مشخص کردن حجم نمونه و نمونه‌گیری، نمونه مورد نظر از حیث معیارهای ورود همچون رضایت آگاهانه به شرکت در پژوهش، عدم ابتلا به اختلالات روانی - شخصیتی مزمن، عدم شرکت همزمان در مداخلات روانشناختی با این پژوهش، پرورش در محیط خانواده و توسط والدین، تحصیل در دانشگاه‌های شهر تهران و عدم درمان و مراجعه به مراکز ترک اعتیاد مورد واریسی قرار گرفتند. سپس پرسشنامه‌های جمعیت‌شناختی، گرایش به سوءمصرف، الگوهای رابطه والد-فرزند و مهارت‌های ارتباطی در اختیار هریک از دانشجویان شرکت‌کننده قرار گرفت. در هر رضایت‌رانداری، کسب اصل مرحله از اجرا، ملاحظات اخلاقی در اجرای پژوهش از جمله، رعایت شرکت‌کنندگان، در نظر گرفتن حق آزادی برای پژوهش اهداف داوطلبین، تشریح از آگاهانه شرکت‌کنندگان جهت عدم تکمیل پرسشنامه‌های پژوهش، در نظر گرفتن کد برای کلیه آزمودنی‌ها و درج آن بر روی پرسشنامه‌های ایشان، رعایت گردید. داده‌های به‌دست آمده از اجرای پژوهش، با استفاده از روش‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی (ماتریس همبستگی) و همچنین افزار مدل‌سازی و با استفاده از نرم (SPSS) تحلیل داده‌های خام حاصل از پژوهش در نرم‌افزار نظری صورت گرفت. یک مفهوم قالب در و متغیری چند مدل یک به‌صورت تحلیل PLS ساختاری

### یافته‌ها

در این پژوهش تعداد ۵۸۱ نفر از دانشجویان به عنوان نمونه مورد پژوهش مشارکت داشته‌اند که تعداد ۳۴۵ نفر (۵۹٫۴ درصد) آنها آقا و تعداد ۲۳۶ نفر (۴۰٫۶ درصد) خانم بودند. دامنه سنی نمونه مورد نظر بین ۲۰ تا ۲۴ سال داشته و میانگین سنی آنها برابر با ۴٫۵ سال (انحراف معیار ۲٫۳) است. نتایج نشان داد ضرایب روایی همگرایی تمامی متغیرهای اصلی پژوهش بالاتر از ۰/۵ می‌باشد و این نشان از روایی همگرایی مناسب و برازش قابل قبول مدل‌های اندازه‌گیری دارد.

جدول ۱. همبستگی بین سازه‌ها و مقایسه آنها با مقادیر جذر AVE

متغیر	میانگین	انحراف معیار	۱	۲	۳	۴	۵	۶
گرایش به سوء مصرف مواد	۵۹/۸۸	۱۲/۴۴	۰/۹۵					
امنیت مداری مادر	۲۳/۸۵	۸/۶۳	۰/۹۲	۰/۸۴				
آزادی مداری مادر	۲۹/۵۷	۱۱/۷۷	۰/۹۴	۰/۸۲	۰/۹۲			
مهارت ارتباطی	۸۱/۲۳	۳۲/۱۷	۰/۹۱	۰/۸۰	۰/۸۸	۰/۹۳		
امنیت مداری پدر	۲۴/۱۸	۷/۹۴	۰/۸۹	۰/۷۹	۰/۹۱	۰/۹۰	۰/۸۷	
آزادی مداری پدر	۲۱/۳۸	۶/۵۵	۰/۹۳	۰/۸۱	۰/۸۶	۰/۹۲	۰/۸۳	۰/۹۵

همان گونه که در جدول ۱ مشخص است، گویه‌ها با نشان گرهای تمامی سازه‌ها بیشترین بار عاملی را بر سازه خود دارند. به عبارت دیگر همبستگی بین سازه‌ها کم تر از مقدار مجذور میانگین واریانس استخراج شده هریک از سازه‌ها است که نشان می‌دهد هیچ دو متغیری با یکدیگر همبستگی کامل نداشته و ترکیب گویه‌ها به گونه‌ای است که تمام سازه‌ها به خوبی از یکدیگر تفکیک شده‌اند. لذا ابزار اندازه‌گیری اعتبار واگرا دارد.

جدول ۲. مقادیر آماره تحمل، تورم واریانس و دوربین واتسون

سازه (عوامل)	آماره تحمل	تورم واریانس	دوربین واتسون
آمادگی اعتیاد	۰/۴۲	۲/۳۶	۱/۷۰
امنیت مداری مادر	۰/۳۷	۲/۷۰	۱/۷۰
آزادی مداری مادر	۰/۷۰	۱/۴۱	۱/۷۰
مهارت ارتباطی	۰/۵۶	۱/۷۸	۱/۷۰
امنیت مداری پدر	۰/۹۷	۱/۰۲	۱/۷۰
آزادی مداری پدر	۰/۵۲	۱/۸۹	۱/۷۰

نتایج جدول ۲ نشان داد مقدار عامل تورم واریانس و آزمون دوربین-واتسون به دست آمده برای متغیرها کوچک تر از ۱۰ هستند و این نشان می‌دهد که بین متغیرها، هم خطی چندگانه وجود ندارد.

جدول ۳. ضرایب مسیر استاندارد شده اثرات مستقیم و غیر مستقیم متغیر های مدل

پژوهش

فرضیه	مسیر	اثر مستقیم		اثر غیر مستقیم		نتیجه
		ضریب	ت	ضریب	ت	
۱	امنیت مداری پدر ← مهارت ارتباطی	۰/۱۷	-۲/۸۲	تأیید	-	-
۲	امنیت مداری پدر ← آمادگی اعتیاد	۰/۱۱	۱/۷۳	رد	-	-
۳	امنیت مداری مادر ← مهارت ارتباطی	-۰/۱۰	۱/۹۳	رد	-	-
۴	امنیت مداری مادر ← آمادگی اعتیاد	۰/۸۹	۱۴/۱۰	تأیید	-	-
۵	آزادی مداری پدر ← مهارت ارتباطی	-۰/۱۵	۳/۴۸	تأیید	-	-
۶	آزادی مداری پدر ← آمادگی اعتیاد	۰/۱۹	۲/۶۰	تأیید	-	-
۷	آزادی مداری مادر ← مهارت ارتباطی	-۰/۵۸	۱۷/۲۰	تأیید	-	-
۸	آزادی مداری مادر ← آمادگی اعتیاد	-۰/۵۱	۷/۹۹	تأیید	-	-
۹	مهارت ارتباطی ← آمادگی اعتیاد	-۰/۳۲	۴/۳۴	تأیید	-	-

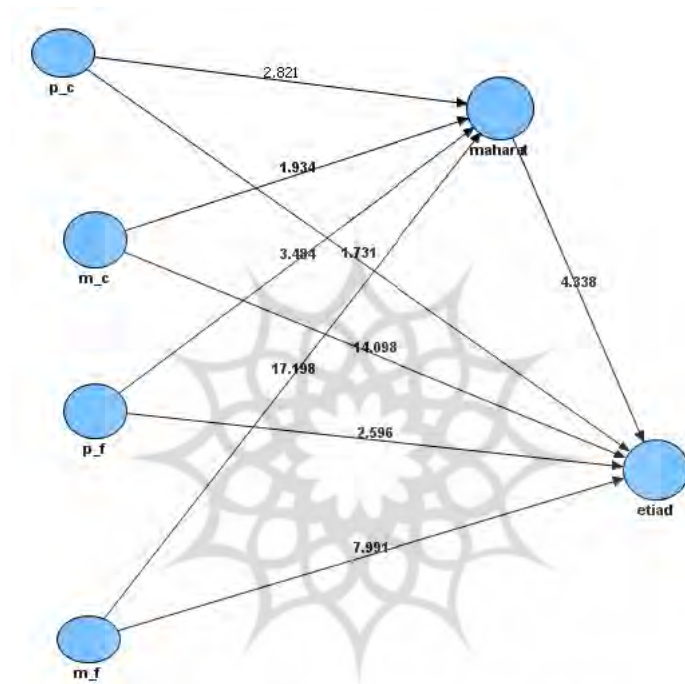
امنیت‌مداری مادر ← آمادگی اعتیاد	-	-	-	۰/۹۲	۱۳/۰۱	تأیید
آزادی‌مداری مادر ← آمادگی اعتیاد	-	-	-	-۰/۳۳	۷/۰۴	تأیید
امنیت‌مداری پدر ← آمادگی اعتیاد	-	-	-	۰/۱۶	۲/۰۵	تأیید
آزادی‌مداری پدر ← آمادگی اعتیاد	-	-	-	۰/۲۴	۲/۹۶	تأیید

بر اساس جدول ۳، فرضیه اول عبارت است از این‌که امنیت‌مداری پدر بر مهارت‌های ارتباطی دانشجویان مورد مطالعه اثرگذار است. همان‌طور که مشخص است مقدار بار عاملی  $0/17-$  و معنی‌داری  $t$  نیز  $2/82$  بیشتر از  $2$  و منفی بوده، در نتیجه می‌توان بیان داشت که امنیت‌مداری پدر بر مهارت‌های ارتباطی دانشجویان دانشگاه‌های سطح شهر تهران به‌طور معکوس تأثیرگذار است.

در ارزیابی این فرضیه که امنیت‌مداری پدر بر آمادگی اعتیاد دانشجویان مورد مطالعه اثرگذار است مقدار بار عاملی  $0/11$  و مقدار معنی‌داری  $1/73$  کمتر از  $2$  می‌باشد که بیانگر عدم تأیید فرضیه مذکور است. به عبارت دیگر می‌توان بیان داشت که امنیت‌مداری پدر بر آمادگی اعتیاد دانشجویان اثرگذار نیست. اما همان‌طور که مشخص است اثر غیر مستقیم امنیت‌مداری پدر بر آمادگی اعتیاد دانشجویان با بار عاملی  $0/16$  و مقدار بار عاملی  $2/05$  موثر است. در واقع امنیت‌مداری پدر از طریق مهارت ارتباطی دانشجویان بر آمادگی اعتیاد آنها بصورت مثبت تأثیرگذار بوده است. بار عاملی  $0/10-$  و مقدار  $t$  معنی‌داری  $1/93$  کمتر از مقدار  $2$  نشان‌دهنده عدم تأیید تأثیر امنیت‌مداری مادر بر مهارت ارتباطی دانشجویان است. بنابراین امنیت‌مداری مادر نیز بر مهارت ارتباطی دانشجویان بی‌تأثیر است. بار عاملی  $0/89$  و مقدار معنی‌داری  $14/10$  که بیشتر از مقدار  $2$  حاکی از آن است که امنیت‌مداری مادر بر آمادگی اعتیاد دانشجویان موثر است. تأثیر آزادی‌مداری پدر بر مهارت ارتباطی دانشجویان، با بار عاملی  $0/15-$  و مقدار معنی‌داری  $3/48$  به‌صورت منفی و معکوس تأیید می‌گردد. بار عاملی  $0/19$  و مقدار معنی‌داری  $2/60$  حاکی از تأثیر مثبت آزادی‌مداری پدر بر آمادگی اعتیاد بطور مثبت اثرگذار است. تأثیر منفی و معکوس آزادی‌مداری مادر بر مهارت ارتباطی دانشجویان با مقدار بار عاملی  $0/58-$  و مقدار معنی‌داری  $17/20$  مورد تأیید واقع شد. تأثیر منفی آزادی‌مداری مادر بر آمادگی اعتیاد دانشجویان با بار عاملی  $0/51-$  و مقدار معنی‌داری  $7/99$  که بیشتر از مقدار  $2$  است مورد تأیید قرار گرفت. در نهایت بار عاملی  $0/32-$  و مقدار  $t$  معنی‌داری  $4/34$  نشان‌دهنده تأیید این فرضیه که مهارت ارتباطی بر آمادگی اعتیاد دانشجویان مورد مطالعه به‌طور منفی و معکوس اثرگذار است. لازم به توضیح است که بین امنیت‌مداری مادر و پدر و همچنین بین آزادی‌مداری مادر و پدر با آمادگی اعتیاد دانشجویان مورد مطالعه اثر غیر مستقیم و معنی‌داری وجود دارد. تنها بین آزادی‌مداری مادر و آمادگی اعتیاد دانشجویان رابطه منفی و در سایر روابط، این تأثیرگذاری از طریق مهارت



ارتباطی دانشجویان بر آمادگی اعتیاد آنها رابطه مثبت وجود دارد. که در بین این روابط بیشترین تاثیر غیر مستقیم مربوط به امنیت مداری مادر آمادگی اعتیاد دانشجویان مورد مطالعه با بار عاملی ۰/۹۲ و کمترین آن نیز اختصاص به امنیت مداری پدر بر آمادگی اعتیاد دانشجویان با بار عاملی ۰/۱۶ داشته است. در بین اثرات مستقیم نیز بیشترین تاثیر مربوط به امنیت مداری مادر بر آمادگی اعتیاد دانشجویان با بار عاملی ۰/۸۹ و کمترین آن نیز مربوط به آزادی مداری پدر بر مهارت ارتباطی دانشجویان با بار عاملی ۰/۱۵- بوده است.



شکل ۱. مدل ساختاری تأیید شده تحقیق همراه با ضرایب معناداری مدل

اعداد و ارقام بالا مقادیر معناداری برای ضرایب تاثیر بین متغیرهای مکنون پژوهش است. مشاهده می‌شود که تأثیر داری پدر بر آمادگی اعتیاد کم‌تر از مقدار تقریبی ۲ (۱,۹۶) است و لذا مسیر ارتباط بین امنیت‌مداری پدر و آمادگی اعتیاد معنادار نبوده و می‌توان تأثیر امنیت‌مداری پدر بر آمادگی اعتیاد را رد کرد. مقادیر t برای سایر ضرایب تاثیر بین متغیرهای مکنون پژوهش معنادار است.

### بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر، با هدف تدوین مدل ساختاری پیش‌بینی گرایش به اعتیاد بر اساس الگوهای تعامل والد- فرزند با میانجی‌گری مهارت‌های ارتباطی در دانشجویان دانشگاه‌های شهر تهران

انجام شد. نتایج به‌دست آمده نشان داد که مدل ساختاری پیش‌بینی‌گری با پیش‌بینی گرایش به سوء مصرف مواد مخدر بر اساس الگوهای تعامل والد-فرزند با میانجی‌گری مهارت‌های ارتباطی دانشجویان با اطمینان  $0/95 (P < 0,05)$  از برازش مطلوبی برخوردار بود. این یافته، با پژوهش‌های گاتمن و همکاران (۲۰۱۸)، شاروئن-وونگساک و همکاران (۲۰۱۷)، ساموخالوا (۲۰۱۶) همسو بود. در تبیین این یافته می‌توان گفت، دلایل بسیاری زمینه‌ساز گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر می‌باشد. برخی از جوانان سعی در حضور در گروه‌های خاص دارند و برخی به دلیل کمبود امکانات عاطفی برای پاسخ به نیازهای هیجانی به مصرف مواد مخدر گرایش پیدا می‌کنند. ضعف محبت و گاهی محبت بیش از حد ریشه در محیط خانواده‌ای دارد که فرد آن را در سال‌های اولیه زندگی و یا حتی دوران نوجوانی تجربه کرده است. زیرا کودک تحت تأثیر الگوهای فرزندپروری و الگوبرداری از والدین خطی مشی خود را در دوران کودکی رقم می‌زند. نبود درک متقابل والدین و فرزندان، منجر به بی‌علاقگی، افسردگی، عزت‌نفس پایین، پرخاشگری، تهییج‌پذیری و ناتوانی در کنترل تکانه‌ها می‌گردد. این ویژگی‌ها به نوبه خود، زمینه‌ساز گرایش به مصرف مواد و کاهش کارآمدی مهارت‌های ارتباطی می‌گردند (پترایتیس، فلاوی و میلر، ۱۹۹۵؛ به‌نقل از پیرزاده و همکاران، ۱۳۹۴).

از این رو، می‌توان گفت والدینی که احساس خطر بیشتری دارند و به‌منظور محافظت از فرزند خود در برابر آسیب‌هایی اجتماعی به ویژه گرایش به سوء مصرف مواد مخدر واگرم دارند، دست به اقداماتی امنیتی‌مدار می‌زنند. از جمله این اقدامات می‌توان چنین مواردی را برشمرد: اعمال قوانین خشک و غیر منعطف تربیتی، کنترل بیش از اندازه در کنار کاهش بیش از اندازه محبت و عواطف پدرانه و مادرانه، محدود ساختن روابط فرزند با همسالان و ... (باقری، ۱۳۹۲). پوپو و ایلسانمی (۲۰۱۵) در نتایج پژوهش خود گزارش کردند که تعامل منفی والد-فرزند منجر به کاهش نظارت فرزند، نظم و انضباط تنبیهی بیشتر و مشارکت کمتر در فعالیت‌های فرزند و موجب افزایش رفتارهای ضداجتماعی چون گرایش به سوء مصرف فرزندان می‌شود. والدینی که با ایجاد تعادل در ارتباط و تربیت فرزندشان پیش می‌روند، ضمن ایجاد امنیت خاطر و آرامش روانی به ویژه در دوره بحرانی نوجوانی، زمینه ابراز هیجانات و مشکلات پیش آمده را برای فرزندشان فراهم ساخته و می‌توانند در آینده نیز هیجانات خود را در روابط با دیگران ابراز کرده و در نتیجه آن‌ها را تجربه کنند. در نتیجه دست زدن به راهکارهای اجتنابی در آن‌ها با احتمال کمتری رخ خواهد داد. به همین دلیل می‌توان گفت که چنین فرزندان در بزرگسالی با احتمال کمتری به سمت سوء مصرف مواد مخدر گرایش خواهند داشت.

بر اساس نتایج پژوهش حاضر، الگوی روابط به سبک امنیت‌مداری از سوی پدر بر گرایش فرزندان به سوء مصرف مواد و امنیت‌مداری مادر بر سوء مصرف مواد مخدر تأثیر دارد. این یافته را می‌توان این‌گونه تبیین کرد که امنیت‌مداری پدر به علت جایگاه قدرتمند پدر در خانواده‌های ایرانی و

تأکید دین اسلام بر پیروی از دستورات والدین، احترام به آن‌ها و شأن بالای پدر در خانواده‌های ایرانی به همراه نقش کنترل‌کنندگی و محدودیت رسمی بیشتر توسط پدر، در مقایسه با مادر که بیشتر نقش مراقبت‌کننده داشته و منبع عواطف است، انتظار می‌رود امنیت پدری پدر در مقایسه با مادر تأثیر بیشتری بر عدم گرایش به سوء مصرف مواد داشته باشد که در این پژوهش مورد تأیید قرار گرفت.

مطابق با این یافته، نتایج دیگر پژوهش حاکی از تأثیر آزادمداری پدر و مادر بر گرایش به سوء مصرف مواد مخدر فرزندان نیز بود. در تبیین این یافته می‌توان گفت، از جمله علل مهم گرایش جوانان به سوء مصرف مواد مخدر، افراط والدین در ابراز محبت، تبعیض بین فرزندان، رفاه بالای اقتصادی خانواده، تساهل افراطی والدین، عدم تفاهم والدین در امور مربوط به تربیت فرزند، منازعه با یکدیگر در پیش روی فرزند و اعتیاد والدین در دوران کودکی و نوجوانی بوده است. در همین ارتباط، نتایج پژوهش رستگار و دوستی (۲۰۱۶) نشان دادند بین اعتیاد به اینترنت با سبک‌های فرزندپروری استبدادی، مسامحه‌گرا و سهل‌انگار وجود دارد. ایجاد امکانات و رفاه بی‌اندازه فرزندان، اهمال و نرمی در تربیت فرزندان موجب می‌گردند فرزندان نازپرورده بار بیایند. نازپرورده‌ها غالباً روحی ضعیف و ناتوان و زودرنج دارند. به نفس خویش اعتماد ندارند و جرأت نمی‌کنند به کارهای مهم دست بزنند. در حل مشکلات زندگی به جای این که به خدا و خویش اعتماد نموده و خود وارد عمل شوند، به کمک دیگران چشم طمع دارند و مسئولیت‌پذیری پایینی را نشان می‌دهند. در برابر حوادث سهمگین و دشوار زندگی خود را ناتوان دیده و عقب‌نشینی می‌کنند. از این‌رو، احتمال بیشتری وجود دارد که فرزندان این خانواده به گرایش سوء مصرف مواد تمایل پیدا کنند. در مقابل، نتایج پژوهش حاکی از عدم ارتباط بین روابط تعادلی والدین با سوء مصرف مواد بود. فرزندان خانواده‌های تعادلی، به دلیل دریافت حمایت عاطفی، وجود صمیمیت در ارتباط با والدین، مقبولیت نظرات و پیشنهادات، بحث بر سر موضوعات و کنترل و توجه منطقی توسط والدین در قالب هدایت به سمت امور مطلوب و درست، کمتر احتمال دارد به امور نامطلوبی همچون سوء مصرف مواد مخدر گام بردارد. هدف والدین از اعمال الگوی تربیتی و ارتباط تعادلی، تربیت فرزندی رشدیافته است تا در آینده به ویژه در ایام جوانی قدرت تمیز خوب از بد را پیدا کرده و از نیاز به والدینی که همچون راهنمای گویا به آن‌ها راه را نشان دهند، بی‌نیاز گردند. از این‌رو، فرزندان با آشنایی کامل نسبت به علایق و خواسته‌های درونی به انتخاب و ارتکا به عملی دست می‌زند که از نظر منطقی درست و عاقلانه باشد. در همین ارتباط، نتایج پژوهش ون-رایزینا و همکاران (۲۰۱۲) حاکی از این بود که وجود مداخلات خانوادگی افزایش‌دهنده نظارت و عواطف بین والدین بر نوجوان در سنین نوجوانی بر کاهش گرایش به سوء مصرف مواد مؤثر هستند و به‌طور مشابهی، مداخلاتی که ارتباط والد-جوان را از طریق حل تعارضات، برقراری ارتباط، ایجاد اعتماد، هدایت و حمایت منطقی، مدنظر قرار می‌دهند؛ می‌توانند

خطرات پیش روی نوجوان را در این زمینه (سوء مصرف مواد) به‌طور معناداری کاهش دهند. دوگان، بزجیگی و بزاس (۲۰۱۵) نیز اذعان داشتند والدین با برقراری ارتباط متعادل و منطقی با فرزند خود می‌توانند به‌طور قابل توجهی بر کاهش اعتیاد تأثیر به‌جای گذارند. نتایج پژوهش، نشان از ارتباط بین مهارت‌های ارتباطی با گرایش به سوء مصرف مواد مخدر داشت. توانمندسازی در زمینه فراگیری و تقویت مهارت‌های ارتباطی در جهت کاهش آسیب‌های به‌وجود آمده، کمک به جوانان در جهت کاهش گرایش به مواد مخدر، بهبود روابط والد-فرزندی، کاهش سوءظن، شرم، احساس گناه و سرزنش خود در والدین ضروری به نظر می‌رسد (جکسون، یوشر و ابرین، ۲۰۰۷).

نتایج مطالعات پژوهشی حاکی از تأثیر منفی سوء مصرف مواد مخدر بر گستره وسیعی از زندگی نوجوانان همچون روابط اجتماعی، عملکرد یادگیری در مدرسه، سلامت و روابط خانوادگی است (یوشر و همکاران، ۲۰۰۷). جوان به کمک مهارت‌های ارتباطی می‌تواند به حفظ ارتباط بدون چالش با والدین و برقراری ارتباط با دوستان، بدون آن‌که به خاطر برقراری و حفظ این رابطه نیاز به پذیرش حقوق نامتعارف آن داشته باشد، بپردازد. از این‌رو رابطه، شکل دوستانه‌ای به خود می‌گیرد و موجبات رشد انسانی، پرهیز از آسیب‌های فردی و پیشرفت‌های آتی او را فراهم می‌سازد. مونت و همکاران (۲۰۰۰) نشان داد آموزش مهارت‌های ارتباطی می‌تواند به‌میزان زیادی موجب کاهش ولع مصرف و در مقابل، زمانی که از سطح مهارت‌های ارتباطی پایین است، فرد در انتخاب هدف، برنامه ریزی برای رسیدن به هدف و کنترل روابط خود با دیگران و رشد مهارت‌های اجتماعی با مشکل مواجه است و زمینه برای گرایش به اعتیاد فراهم شود. همسو با یافته‌های پژوهش حاضر گزارش سازمان بهداشت جهانی (۲۰۱۴) نشان می‌دهد از جمله مشکلات روانی - اجتماعی مرتبط با گرایش به سوء مصرف می‌توان به افسردگی، اضطراب، احساس حقارت، اعتماد به نفس پایین، مشکلات ارتباطی، احساس تنهایی، سوء مصرف مواد، فرار و... اشاره کرد. یکی از مهارت‌های مؤثر در کمک به کاهش گرایش به سوء مصرف نوجوانان، آموزش مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی است.

در مجموع این یافته‌ها حاکی از آن است که افراد با سطح مهارت‌های ارتباطی پایین در یک تلاش غلط برای اصلاح روابط خود درگیر بی‌نظمی رفتاری می‌شوند که گرایش به اعتیاد یکی از نتایج آن می‌تواند باشد. در واقع تحمل فشار با آرامش و خودداری و مواجه شدن با مشکلات با مهارت‌های ارتباطی مرتبط است. کسانی که مهارت‌های ارتباطی بهتری دارند، بحران‌ها و مشکلات را بهتر پشت سر می‌گذارند و کمتر دچار احساس ناامیدی و بی‌باوری می‌شوند. مشکلات روابط بین‌فردی اغلب زمانی مشکل‌ساز می‌شوند که فرد قادر به کنترل و تحمل آن نباشد در این صورت، می‌تواند تأثیر بیمار گونه‌ای بر کل عملکرد فرد داشته باشد مانند عدم تمرکز، مردد بودن در تصمیم‌گیری و مشکلاتی مانند گرایش به اعتیاد. نتایج نشان داد اعمال الگوی ارتباط والد-

فرزندی امنیت‌مدار از سوی مادر، بر مهارت‌های ارتباطی فرزندان اثری ندارد. در مقابل، هرچه میزان امنیت‌مداری پدر افزایش یابد، مهارت‌های ارتباطی فرزندان کاهش می‌یابد. تفاوت نقش مادر با نقش پدر در این است که به دلیل نقش پررنگ‌تر عاطفی، گرایش به الگوی امنیت‌مدار مادر بیشتر مشکلات ارتباطی در حوزه‌های عاطفی و روابط جنسی برای فرزندان ذکور بدنبال دارد. زیرا مادر به عنوان اولین نماینده جنس مونث می‌تواند تأثیرات عمیق بر احساسات و نگرش‌های فرزند پسر در باره جنس مؤنث داشته باشد. بر اساس این الگو، مادران قاطع، سخت‌گیر، کنترل‌گر، که فرزندان خود را مشروط می‌پذیرند، در بزرگسالی تمایل به انتخاب همسرانی با همین ویژگی دارند، به دلیل نیاز به یک هدایت‌گر و مدیر، یعنی ویژگی‌هایی که در خود آنان خیلی رشد نیافته است. بالعکس پدران با الگوی ارتباطی امنیت‌مدار تأثیر بر حوزه عاطفی دختران خود دارند. پدران با میزان ابرازگری عاطفی بسیار اند و روابط رسمی و سرد، موجب کاهش اعتماد به نفس مؤلفه‌های هویتی دختران می‌شوند که در رأس آن زیبایی و خودارزشمندی زنانه است. این در حالی است که بر اساس الگوی ارتباط والد-فرزند احساسات و هیجانات یکی از مهم‌ترین منبع اطلاعات معتبر هستند که فرزندان از طریق آن‌ها تصویر خود را در چشمان و اندیشه والدین کشف می‌کنند. فقدان هیجانات و حاکمیت سردی بر همین اساس پیامدهای متعددی برای فرزندان که در این الگوی تعامل تربیت می‌شوند، دارد. یکی از مهم‌ترین این پیامدها از منظر الگوی ارتباط والد-فرزند فقدان مهارت‌های ارتباط اجتماعی است. زیرا اولاً از خصوصیات الگوی تعاملی امنیت‌مدار کنترل و محدودیت است با این هدف که فرزندان در حصار امنیت به آسیب‌های اجتماعی رایج مبتلا نشوند.

از سوی دیگر، نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش نشان داد که اعمال الگوی والد-فرزندی آزادی-مدار از سوی هر دو والد، منجر به کاهش مهارت‌های ارتباطی در فرزندان می‌گردد. والدین آزادی-مدار، کنترل ناچیزی بر فرزند خود دارند، یا توقعات وی از فرزندش بسیار کم است و یا اصلاً انتظاری از وی ندارند. همیشه فکر می‌کنند که اعمال فرزندش طبیعی و مثبت است و نیاز به نظارت و اصلاح ندارد. به همین نسبت در استقلال دادن به فرزند خود افراط می‌کنند. به کودک خود در هر سنی و حتی قبل از رسیدن به آمادگی لازم اجازه تصمیم‌گیری می‌دهند و به همه تصمیم‌های وی احترام گذاشته و غالباً عمل می‌کنند. از این‌رو فرزندان خودخواه، سرکش، نافرمان، متوقع، تکانشی، ضداجتماعی و البته وابسته تربیت می‌گردند. وابستگی این فرزند به خانواده به این دلیل است که هیچ‌کسی جز خانواده نمی‌تواند توقعات بیش‌ازاندازه ایشان را پاسخ‌گو باشد. این گروه از فرزندان در رفتار سازگارانه با محیط مشکل دارند (مداحی و همکاران، ۱۳۹۰). یکی دیگر از مشکلات، بی‌توجهی آن‌ها به آموزش مهارت‌های ارتباطی به بهانه کمبود گذران وقت با فرزندان به دلیل مشغله‌های مختلف، واگذاری مسئولیت آن به مادر و ... است. به دلیل عدم تقید به آداب و رسوم و وجود درهم‌تنیدگی در خلال رابطه، هرج‌ومرج و تزلزل روحی در فرزندان به

وجود می‌آید. در مقابل، فرزندی که تحت الگوی ارتباطی والد فرزندی تعادلی رشد یافته‌اند، هر دو سامانه انگیزشی اجتنابی و اشتیاقی را دارا هستند. این افراد که تحت حمایت و هدایت والدین خود رشد یافته‌اند، معمولاً از روابط صمیمانه‌ای با والدین و دوستان خود بهره برده‌اند. همواره به‌طور غیر مشروط مقبول خانواده واقع شده و از هدایت منطقی اخلاقی والدین بهره می‌برند. از این‌رو، در صورت لزوم از بایدها و الزامات و ضرورت‌ها پیروی می‌کنند و بر تکانه‌ها، شوق‌ها و علائق خود لجام زده و آشنایی نسبت به علائق و شوق‌های خود، قابلیت لازم را دارند که بر پایه این علائق و شوق‌ها اهدافی را تعریف و دنبال کنند (باقری، ۱۳۹۲). این فرزندان به لحاظ روابط اجتماعی، از قابلیت نسبتاً بالاتری برخوردارند که در روابط خود هم جاذبه دارند و هم دافعه. به کلامی دیگر هم می‌توانند در مواقع ضروری نرم باشند و کوتاه بیایند و هم در صورت تهدیدات جدی یعنی در صورت تغییرات بنیادین در جهت و مسیر اصلی زندگی که مغایر با مبانی هویتی آن‌ها است از خود دافعه نشان داده و برای دیگران و محیط از طریق مرزبندی، خط قرمزهای خود را واضح و مشخص سازند. در همین رابطه، نتایج پژوهش کیم، یانگ و لی (۲۰۱۵) نشان داد سبک‌های فرزند پروری و تمرین آن‌ها بر مهارت‌های ارتباطی نوجوانان تأثیر زیادی دارد. در این‌بین، اعمال شیوه‌های مبتنی بر محبت، صمیمیت، پذیرش و حمایت از سوی والدین مادر تأثیر بیشتری نسبت به والدین پدر دارد.

### موازین اخلاقی

در این پژوهش موازین اخلاقی شامل اخذ رضایت آگاهانه، تضمین حریم خصوصی و رازداری رعایت شد. با توجه به شرایط و زمان تکمیل پرسشنامه‌ها ضمن تأکید به تکمیل تمامی سؤال‌ها، شرکت‌کنندگان در مورد خروج از پژوهش مختار بودند.

### سپاسگزاری

گروه پژوهشی بر خود لازم می‌دانند تا از تمامی شرکت‌کنندگان عزیزی که نهایت همکاری را با محققین در فرایند اجرای پژوهش تشکر و قدردانی نمایند.

### مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان این پژوهش در طراحی، مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، گردآوری داده‌ها، تحلیل آماری داده‌ها، پیش‌نویس، ویراستاری و نهایی سازی نقش یکسانی داشتند.

### تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان، این مقاله حامی مالی و تعارض منافع ندارد.

## منابع

- اصغری، فرهاد، قاسمی جوبنه، رضا، قاری، ملیکا (۱۳۹۳). نقش سلامت خانواده اصلی و ویژگی های شخصیتی در آمادگی اعتیاد دانشجویان دختر. *فصلنامه علمی- پژوهشی انتظام اجتماعی*، ۶(۴): ۴۷-۶۴.
- باقری، فریبرز (۱۳۹۲). الگوی ارتباط والد- فرزند، مدل نظری فرزند پروری بر مبنای هستی‌شناسی و انسان‌شناسی اسلامی. *دوفصلنامه پژوهشی مطالعات معارف اسلامی و علوم تربیتی*، ۱: ۵-۳۸.
- باقری، فریبرز، و غفاری جعفرزادگان، فیروزه (۱۳۹۲). بررسی ویژگی های روان‌سنجی (روایی و پایایی) و مدل نظری پرسشنامه الگوی ارتباط والد - فرزند، در افراد ۱۵ تا ۳۰ سال شهر تهران. *فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی*، ۱۲(۴): ۴۱-۶۹.
- پیرزاده، حجت‌اله، نظری، محمدعلی، زهراکار، کیانوش، و بابایی گیوی، رضا (۱۳۹۴). نقش کارکرد خانواده در پیش بینی گرایش به اختلالات اعتیادی و مرتبط با مواد در دانش آموزان ۱۶ تا ۱۹ ساله. *سلامت اجتماعی*، ۳(۱): ۲۱-۳۰.
- حاجی حسنی، مهرداد، شفیع آبادی، عبدالله، پیرساقی، فهیمه، کیانی پور، عمر (۱۳۹۱). رابطه بین پرخاشگری، ابراز وجود و افسردگی با آمادگی به اعتیاد در دانشجویان دختر دانشگاه علامه طباطبایی. *دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی*، ۴۹: ۶۵-۷۴.
- حسین چاری، مسعود و رزاقی، علیرضا (۱۳۸۹). رابطه وضعیت‌های هویت و مهارت های ارتباطی در دانش آموزان دبیرستانی عشایری و شهری. *فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی*، ۹: ۲۷-۵۲.
- حسین خانداده، عباسعلی، طاهر، محبوبه، سیدنوری، زهرا، یحیی‌زاده، آیدا، و عیسی‌پور، مهدی (۱۳۹۲). رابطه شیوه تعامل والد فرزند با میزان اعتیادپذیری و گرایش به جنس مخالف در دانشجویان. *اعتیادپژوهی*، ۷(۲۸): ۵۹-۷۴.
- حشمتی، اعظم، یزدخواستی، فریبا، مولوی، حسین (۱۳۹۱). تعیین رابطه بین مزاج و درک پذیرش و طرد پدر با رفتار پرخاشگرانه دو گروه دانش‌آموزان شنوا و ناشنوا در شهر اصفهان. *فصلنامه پژوهش‌های علوم شناختی و رفتاری*، ۲(۱): ۲۷-۴۲.
- دلاور، علی و رضایی، علی محمد و علیزاده، ابراهیم (۱۳۸۸). رابطه مؤلفه‌های خانوادگی با نگرش به مواد مخدر در بین دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر تهران. *فصلنامه دانشور رفتار*، ۱۶(۳۷): ۲۱-۳۴.
- زرگر، یدالله، نجاریان، بهمن و نعمانی، عبدالزهرا (۱۳۸۷). بررسی رابطه ویژگی‌های شخصیتی (هیجان خواهی، ابراز وجود سرسختی روان‌شناختی) نگرش مذهبی و رضایت زناشویی با آمادگی اعتیاد به مواد مخدر در کارکنان یک شرکت صنعتی در اهواز. *مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز*، ۳(۱۴): ۳۷-۴۵.
- ستوده، هدایت‌الله (۱۳۸۰). *آسیب‌شناسی اجتماعی*. تهران: آوای نور.

- قاضی‌نژاد، مریم، و ساوالان‌پور، الهام. (۱۳۸۸). بررسی رابطه طرد اجتماعی و آمادگی برای اعتیاد. *مسائل اجتماعی ایران*، ۶۳(۱۳): ۱۳۹-۱۸۰.
- ماسن، پ.ه.، هوستون، آ.ک.، و کانجر، ج.و.، (۱۳۹۰). رشد و شخصیت کودک. ترجمه مهشید یاسایی، تهران: انتشارات مرکز.
- مداحی، محمدابراهیم، لیاقت، ریتا، صمدزاده، منا، مرادی، ایرج (۱۳۹۰). بررسی تعامل رفتار سازشی و شیوه‌های فرزندپروری. *مجله روان‌شناسی سلامت*، ۱(۱): ۴۳-۶۳.
- محمدی، غلامرضا (۱۳۹۵). نقش دینداری، سبک‌های فرزندپروری و ناگویی هیجانی در آمادگی به اعتیاد نوجوانان. *مجله طب انتظامی*، ۵(۳): ۲۰۵-۲۱۲.
- نوابخش، مهرداد، و فتحی، سروش. (۱۳۹۰). شیوه‌های فرزندپروری و سازگاری اجتماعی فرزندان. *پژوهش دینی*، ۲۲: ۳۳-۶۴.
- نوروزی‌نیا، روح‌انگیز، نوری سپهر محمد، احسان حیدری علی، کبیر کوروش (۱۳۹۳). مهارت‌های ارتباطی اساتید دانشگاه علوم پزشکی البرز و ارتباط آن با نتایج ارزشیابی آنها. *راهبردهای توسعه در آموزش پزشکی*، ۱(۱): ۶۴-۷۱.
- وجودی، بابک، عبدل‌پور، قاسم، بخشی‌پور رودسری، عباس، و عطارد، نسترن (۱۳۹۳). پیش‌بینی آمادگی به اعتیاد بر اساس سبک‌های هویت، فرزند پروری و راهبردهای مقابله‌ای در دانش‌آموزان دوره متوسطه. *مجله طب انتظامی*، ۳(۲): ۱۲۳-۱۳۴.
- هزارجریبی، جعفر، ترکمان، مهدی، و مرادی، غلامرضا (۱۳۸۹). عوامل مؤثر بر گرایش نوجوانان و جوانان پسر شهرستان کرج به مصرف مواد مخدر. *فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی*، ۵(۲): ۳۲۲-۳۳۸.
- یوسفی، اکرم (۱۳۷۴). *بررسی موانع ارتباطی موجود میان دبیران و مدیران از دیدگاه دبیران مدارس راهنمایی شهرستان قم*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.

### References

- Charoenwongsak, P., Kinorn, S., & Hongsanguansri, W. (2017). Parenting styles in children and adolescents with substance use disorders: A Study from the princess mother national institute on drug abuse treatment, Thailand. *Asian Journal of psychiatry*, 18(2): 162-173.
- Dogan, H., Bozgeyikli, H., & Bozda, C. (2015). Perceived Parenting Styles as Predictor of Internet Addiction in Adolescence, *International Journal of Research in Education and Science*. *International Journal of Research in Education and Science*, 1(2): 167-174.
- Gutman, T., Hanson, C.S., Bernays, S., Craig, J.C., Sinha, A., Dart, A., Eddy, A., & etal. (2018). Child and Parental Perspectives on Communication and Decision Making in Pediatric CKD: A Focus Group Study. *American Journal of Kidney Diseases*, 1-13.
- Jackson D., Usher K., & O'Brien L. (2007). Fractured families: Parental perspective of the effects of adolescent drug abuse on the family. *Contemp. Nurse*, 23: 321-330.



- Kim, C., Yang, Z., & Lee, H. (2015). Parental style, parental practices, and socialization outcomes: An investigation of their linkages in the consumer socialization context. *Journal of Economic Psychology*, 49:15-33.
- Monti, P.M., Rohsenow, D.J., Swift, R.M., Gulliver, S.B., Colby, S.M., Mueller, T.I. and et al. (2001). Naltrexone and Cue Exposure with Coping and Communication Skills Training for Alcoholics: Treatment Process and 1-Year Outcomes. *Clinical and Experimental Research*, 25(11):1634-1647.
- Rastegar, F., & Dousti, Y. (2016). The Relationship between Internet Addiction, Self-Esteem and Depression among Female High School Students. *Journal of Psychology and Behavioral Studies*, 4(3): 99-106.
- Rutherford, H., & Mayes, L. (2017). Parenting and Addiction: Neurobiological. *Current Opinion in Psychology*, 15: 55-60.
- Popov, LM., Ilesanmi, RA. (2015). Parent-Child Relationship: Peculiarities and Outcome. *Review of European Studies*. 7(5):253.
- Queendom, R. (2004). *Communication skills Test-Revised*. Available online by internet. <http://www.Queendom.com/cgi-bin/tests/transfer.cgi>.
- Samokhvalova, A.G. (2016). Parenting Mistakes as a Factor in Communication Difficulties in children. Annual International Scientific Conference Early Childhood Care and Education. *ECCE*, 12-14.
- Todorovic, j., Matejevic, M., & Simic, I. (2012). Educational styles, communication and contentment of students with their families. *Social and Behavioral Sciences*, 69:899-906.
- Van Ryzina M.J, Fosco G.M, Dishion T.J. (2012). Family and peer predictors of substance use from early adolescence to early adulthood: An 11-year prospective analysis. *Addictive Behaviors*, 37(12):1314– 1324.
- World Health Organization. (2014). Preventing Suicide: a Global Imperative. Geneva, Switzerland.
- United Nations Office on Drugs and Crime. (2015). World drug report. United Nations publication.
- Usher, K., Jackson, D., & O'Brien, L. (2007). Shattered dreams: Parental experiences of adolescent substance abuse. *International Journal of Mental Health Nursing*, 16(4): 422-430.

\*\*\*

پرسشنامه گرایش به سوء مصرف مواد

عبارات

کاملاً نادرست	نادرست	نقطه میانه	درست	کاملاً درست	ردیف
					۱
					۲
					۳

۱ اغلب از مشکلات خوابیدن رنج می برم.

۲ از خیلی کارهایی که قبلاً برایم جالب بوده اند دیگر لذت نمی برم.

۳ رفاقت با افرادی که مواد مصرف می کنند اشکالی ندارد.

- ۴ شرط بندی کردن را دوست دارم، حتی اگر وضع مالی ام خوب نباشد.
- ۵ در اغلب زمینه های زندگی احساس ناامیدی می کنم.
- ۶ گاهی فکرهای بدی به ذهنم می آید که نمی شود درباره آنها صحبت کرد.
- ۷ در دوران نوجوانی بدون اجازه والدین مقداری پول از آنها برداشته ام.
- ۸ اگر آدم در حد کمی موادمخدر مصرف کند که معتاد نشود، اشکالی ندارد.
- ۹ اغلب دلم گرفته و غمگینم.
- ۱۰ سابقه فرار از منزل (دوران کودکی یا نوجوانی) دارم.
- ۱۱ موادمخدر خواص مفیدی هم دارند.
- ۱۲ بین کسانی که می شناسم بعضی ها را دوست ندارم.
- ۱۳ بیشتر مواقع فکر می کنم حقم را خورده اند و به من ظلم شده است.
- ۱۴ خیلی مواقع حوصله هیچ کاری را ندارم.
- ۱۵ بعضی وقتها خشمگین می شوم.
- ۱۶ مایلم حداقل یکبار مصرف مواد را تجربه کنم.
- ۱۷ در دوران نوجوانی دستبردهای جزئی داشته ام.
- ۱۸ مصرف حشیش اعتیاد آور نیست.
- ۱۹ آدمی که مشکلات زیادی در زندگی دارد، مجبور است به مواد روی آورد.
- ۲۰ مخالفت با نظر دیگران برایم دشوار است.
- ۲۱ گاهی دلم می خواهد ناسزا بگویم.
- ۲۲ رفقایم غالباً مورد پسند پدر و مادرم نبوده اند.
- ۲۳ اگر دوستان یا همکارانم از من درخواستی داشته باشند، نمی توانم آن را رد کنم.
- ۲۴ هدف خاصی در زندگی ندارم.
- ۲۵ برای تسکین برخی دردهای جسمی بد نیست از مواد مخدر مصرف شود.
- ۲۶ آنقدرها که می گویند مصرف مواد مشکل ساز نیست، فقط بستگی به خود فرد دارد
- ۲۷ وقتی بر اثر مشکلات زندگی خیلی ناراحت میشوم دوست دارم دارویی بخورم تا بی خیال شوم
- ۲۸ قبلاً گاهی پیش آمده که در خوشگذرانی زیاده روی کرده ام.
- ۲۹ حس کنجکاویم می گوید برای یکبار هم که شده مزه مواد را بچشم.
- ۳۰ بنظرم هیچکس مرا درک نمی کند.
- ۳۱ بنظرم مصرف یکی دوبار مواد اشکالی ندارد.
- ۳۲ برخلاف میل درونی ام، معمولاً تایید کننده نظرات دیگران هستم.
- ۳۳ هرگز سرزنش نمی شوم.

۳۴	بنظرم مصرف تریاک و حشیش مثل اعتیاد به چای یا از این قبیل است.
۳۵	در کل آدم "تعارفی" هستم.
۳۶	کسی که الکل مصرف می کند کمتر آلوده به مواد می شود.
۳۷	قبلا تخلقات جنسی جزئی داشته ام.
۳۸	کسی که چند بار بصورت تفریحی مواد مصرف کند می تواند براحتی آن را کنار بگذارد.
۳۹	در اغلب زمینه های زندگی احساس شکست می کنم.
۴۰	کشیدن سیگار را بد نمی دانم.
۴۱	وقتی در یک جشن یا جمع دوستان قرار می گیرم، دوست دارم با مصرف بعضی موادی که کمتر اعتیاد آورند شادی خود را چند برابر کنم.

\*\*\*

### پرسشنامه مهارت های ارتباطی

ردیف	گویه ها	همیشه	اکثر اوقات	بعضی اوقات	کمتر	هرگز
۱	وقتی که چیزی را برای دیگران توضیح می دهم، از آنها می پرسم که آیا تا اینجای حرفم را فهمیده اند.					
۲	دیگران متوجه صحبت های من نمی شوند.*					
۳	سعی می کنم نظراتم را به روشنی بیان کنم.					
۴	وقتی دیگران در جریان موضوع صحبت من نیستند، بیان عقایدم برایم دشوار می شود.*					
۵	وقتی متوجه سوالی نمی شوم، درخواست می کنم که سوال را روشنتر بیان کنند.					
۶	متوجه منظور صحبت دیگران نمی شوم.*					
۷	این که از دید دیگران به موضوع نگاه کنم، برایم راحت است.					
۸	حتی وقتی که حواسم جای دیگر است، وانمود می کنم که دارم گوش می دهم.					
۹	ابراز احساسات برایم دشوار است.					
۱۰	وقتی که حرفی مربوط به موضوع برای گفتن داشته باشم، قطع کردن صحبت دیگران برایم مسأله ای نیست.					
۱۱	وقتی با دیگران حرف می زنم، می توانم از چهره آن ها احساساتشان را بخوانم.					
۱۲	وقتی که می دانم دیگران قصد دارند چه مطلبی را بگویند، زودتر از اینکه تمام کنند جوابشان را می دهم.					
۱۳	وقتی که مجبورم چیزی بگویم که از برداشت ها و واکنش های مخاطب آگاه نیستم، به شدت به هم می ریزم.					

- ۱۴ می توانم نقاط ضعفم را چنان مخفی کنم که بهانه ای به دست دیگران ندهم.
- ۱۵ وقتی که اشتباه کردم، از اینکه اشتباه خود را بپذیرم، نمی ترسم.
- ۱۶ بهترین راه برای اینکه به دیگران کمک کنم تا مرا درک کنند، آن است که احساسات، افکار و عقایدم را به آنان بگویم.
- ۱۷ وقتی صحبت ها احساس می شوند، میل دارم موضوع را عوض کنم.
- ۱۸ وقتی که می فهمم احساسات کسی را جریحه دار کرده ام، از او معذرت خواهی می کنم.
- ۱۹ وقتی از من انتقاد می شود، ناراحت می شوم و مقاومت می کنم.
- ۲۰ وقتی ناراحت هستم و کسی از من می پرسد که «ناراحت هستی؟» پنهان نمی کنم.
- ۲۱ دوست دارم هرچه زودتر به اصل مطلب بپردازم.
- ۲۲ وقتی که با کسی صحبت می کنم، سعی می کنم خودم را جای او بگذارم.
- ۲۳ وقتی که کسی در پیدا کردن کلمات مناسب مشکل دارد، با کمال میل آنچه که فکر می کنم او می خواهد بگوید، پیشنهاد می کنم.
- ۲۴ دیگران می گویند که من صدایم را بلند می کنم (بلند صحبت می کنم)، اگر چه خودم از این موضوع آگاه نیستم.
- ۲۵ به طور طبیعی چنین است که در مکالمات، من بیشتر صحبت می کنم.
- ۲۶ این طور فکر می کنم که با حضور من مجلس صمیمی تر می شود.
- ۲۷ به آنچه دیگران می گویند علاقه مند می شوم.
- ۲۸ اگر کسی با من مخالفت کند، احساس ناراحتی می کنم به ویژه اینکه آن شخص تجربه مرا هم نداشته باشد.
- ۲۹ وقتی از کسی انتقاد می کنم، مطمئنم که منظورم عمل و رفتار اوست نه خود او، مثلاً به جای اینکه بگویم: «تو دوست خوبی نیستی»، می گویم: «من با این برخورد تو موافق نیستم».
- ۳۰ من قادرم مشکلات را بدون از دست دادن کنترل عواطفم حل کنم.
- ۳۱ به هنگام صحبت با دیگران از واکنش عاطفی خودم به آنچه گفته می شود، آگاهم.
- ۳۲ تمایل دارم بحث بر سر موضوعات رنجش آور را به تأخیر بیندازم.
- ۳۳ قادرم با کسی که احساساتم را جریحه دار کرده است، مقابله به مثل کنم.
- ۳۴ از بیان مخالفتم با دیگران اجتناب می کنم، چون ممکن است از من ناراحت شوند.

## The Codification of structural model for tendency to substance abuse with parent-child relation by mediation of communication skills

Elham Zarenezhad Ashkezari<sup>1</sup>, Fariborz Bagheri<sup>2</sup> & Javad Khalatbari<sup>3</sup>

### Abstract

**Aim:** The current research was to develop a structural model of the relationship between the tendency to abuse drugs and the patterns of parent-child interaction with the mediation of students' communication skills. **Method:** The research method was structural equations. The statistical population included all students of Tehran universities. Among them, 600 people were selected by multi-stage random sampling method. The measuring tools of the research included Bagheri and Ghafari's Parent-Child Relationship Model Questionnaire (2012), Zargar Addiction Readiness Scale (2004) and Queendom's Communication Skills (2004). In addition to statistical description, statistical data were analyzed with the help of correlation matrix and PLS structural modeling. **Result:** The results showed that the endogenous variables of addiction readiness and communication skills have a strong predictive ability of the model and the model has a good fit. The control-orientation of the father has an effect on the communication skills of the studied students. But its effect on substance abuse tendency is rejected. Mother's emotional security is effective on students' addiction readiness ( $\beta=0.89$ ,  $P<0.001$ ) and communication skill is negatively and inversely effective on students' addiction readiness ( $\beta=-0.32$ ,  $P<0.001$ ). **Conclusion:** Therefore, it can be concluded that the structural model of the relationship between abuse tendency and parent-child relationship patterns with the mediation of communication skills has a favorable fit.

---

<sup>1</sup>. PhD student, Department of Psychology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

<sup>2</sup>. **Corresponding author:** Department of Psychology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran  
F.Bagheri@srbiau.ac.ir

<sup>3</sup>. Associate Professor, Department of Psychology, Tonekabon Branch, Islamic Azad University, Tonekabon, Iran

**Keywords:** *structural model, substance abuse tendency, communication skills, parent-child relationships.*

